

УДК 347.97.99

СУД ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

Ірина ВОЛОСКО,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

SUMMARY

The article is dedicated to the analysis of the jury court functioning in the criminal procedure of Australia and New Zealand. The requirements for the jury, procedure of the jury selection, and the peculiarities of the president judge activity in front of the jury are researched. Community participation in the justice administration as the jury members in its turn legitimizes criminal justice system. This “facilitates the idea of equality” and “helps guarantee that it’s in the interests of the society that the criminal procedure is and looks like unbiased and impartial”. Indeed, community involvement into the justice administration is probably the key argument for the retention of the jury trial system. While the effectiveness of the juries as the body which investigates and resolves on the factual issues can be doubtful, social confidence in the justice, caused by just existence of the jury trial, is invaluable. It is concluded that notwithstanding long history of jury trial functioning in Australia and New Zealand, it inherents certain deficiencies, connected with organizational support of activity. Simultaneously, provision of the definite procedures of the jury selection allows parties to the criminal procedure conduct effective selection of the jury trial members, ensure peoples right in the participation in justice administration as well as the accused right to the fair trial by the impartial court.

Key words: jury, selection of jury, supermandatory verdict, registry of jury.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу діяльності суду присяжних у кримінальному провадженні Австралії та Нової Зеландії. Досліджено вимоги до присяжних, порядок їх відбору, особливості діяльності головуючого судді перед присяжними. Зроблено висновок, що, незважаючи на тривалу історію функціонування суду присяжних в Австралії та Новій Зеландії, йому притаманні певні недоліки, пов’язані з організаційним забезпеченням діяльності. Водночас закріплення чітких процедур добору присяжних дає змогу сторонам кримінального процесу здійснити ефективний відбір членів суду присяжних, громадянам забезпечує право на участь у правосудді, а обвинуваченому – право на справедливий розгляд безстороннім судом.

Ключові слова: присяжні, відбір присяжних, супермажоритарний вердикт, реєстр присяжних.

Постановка проблеми. Суд присяжних в Україні, запроваджений новим Кримінальним процесуальним кодексом України, продовжив радянську традицію участі народних засідателів у кримінальному провадженні, назвавши їх «присяжні». Потреба реформування суду присяжних виникає з метою розширення змагальності в ході судового розгляду та ширшого забезпечення участі народу в кримінальному судочинстві. У зв’язку з цим доцільним видається дослідити досвід функціонування суду присяжних у країнах із давньою традицією його діяльності.

Метою статті є дослідження суду присяжних в Австралії та Новій Зеландії, виокремлення його ознак, особливостей відбору й повноважень присяжних у цих країнах і визначення можливості імплементації їхнього досвіду у кримінальне провадження України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку розглянемо діяльність суду присяжних в Австралії. На федеральному рівні організації публічної влади громадяни Австралії беруть участь у розгляді кримінальних справ у Федеральному суді Австралії (Federal Court of Australia) як присяжні засідателі (jurors).

Система присяжних у Конституції Австралії описана як «основний охоронець свободи відповідно до закону й суспільна гарантія суворого відправлення правосуддя в кримінальних справах».

Інститут суду присяжних виконує функцію захисту обох – відправлення правосуддя й обвинувачення – від поспішного судження та упередженості самої громади. Природа присяжних як органу, що складається із пересічних

громадян, скликаних із громади/суспільства, щоб вирішити конкретну справу, уносить упевненість, що суспільство як таке/все краще сприйме рішення присяжних, ніж рішення професійного судді чи державного діяча, які можуть бути зображені як над-відповідальними перед владою або віддаленими від взаємин і турбот простих людей.

Участь громадян у здійсненні правосуддя як членів присяжних у відправленні правосуддя, у свою чергу, легітимізує систему кримінального судочинства. Це «сприяє ідеї рівноправності» й «допомагає гарантувати, що в інтересах суспільства загалом здійснення кримінального правосуддя є і має вигляд неупередженого та об’єктивного». Це залучення суспільства до відправлення правосуддя, можливо, і є основним аргументом для збереження системи присяжних, тоді як ефективність присяжних як органу, що досліджує й вирішує питання фактів, може бути сумнівним, суспільна впевненість у правосудді, що породжує саме існування суду присяжних, є безцінною [1, с. 11].

Участь громадян у здійсненні правосуддя як присяжних засідателів передбачено Конституцією Австралії. Згідно з цим документом, за участі присяжних розглядаються справи за обвинувальними актами, причому розгляд має здійснюватися в тому штаті, де скоєно злочин. Виходячи з цієї норми Конституції, розгляду за участі присяжних підлягають кримінальні справи про злочини, за які можливе призначення покарання від одного року позбавлення волі й більше.

Присяжними засідателями можуть бути особи, включені до реєстру кандидатів у присяжні (jury roll) для певного округу суду присяжних, які мають право голосу на виборах

у Палату представників парламенту Австралії. Не можуть бути присяжними засідателями особи, засуджені впродовж 10-річного періоду, що передувє відбору присяжних засідателів, за вчинення кримінального злочину до позбавлення волі на строк більше ніж 12 місяців; особи, які тримаються під вартою, перебувають у місцях ув'язнення; особи, яким висунуто обвинувачення в учиненні злочину.

Вердикт у кримінальній справі журі має виносити одностайно. Суд має право розпустити журі, якщо воно не приймає одностайного рішення у справі. Суд розпускає журі, якщо цього вимагають інтереси правосуддя або у випадку, якщо склад журі скоротився до неприпустимої кількості присяжних. На рішення суду присяжних може бути подана апеляція у Високий суд Австралії.

На рівні штатів і територій найважливішою формою участі громадян у відправленні правосуддя є суди присяжних. Ці суди зазвичай діють у верховних судах штатів і територій, а також у районних судах, що займають проміжне становище між вищою судовою інстанцією – Верховним судом – і магістратськими, місцевими та іншими судами. За участі присяжних засідателів ці суди слухають по першій інстанції справи про тяжкі кримінальні злочини. Для участі в розгляді кримінальних справ журі, як правило, формуються у складі 12 присяжних засідателів. Присяжні засідателі беруть участь у судових розглядах із одним головуючим суддею.

Важливим питанням є розмежування компетенції між суддею та присяжними в Австралії. В австралійському суді присяжних завдання між суддею та присяжними розмежовані згідно із традиційним підходом. Основоположим для суду присяжних є те, що закон – для суддів, а факти – для присяжних.

Австралійські присяжні не беруть участі в засудженні тих, кого вони визнали винним, за винятком того, що вони можуть рекомендувати помилування. Разом із тим суддя не зобов'язаний приймати цю рекомендацію.

Таке розмежування функцій не означає, що суддя не приймає ніякої участі у процесі встановлення обставин. Наведемо зразок настанови в суді присяжним:

«Функція судді – контролювати процес, вирішувати питання допустимості доказів і визначати питання, які підлягають установленню. Також обов'язком судді є інструктувати присяжних щодо закону, який застосовується у справі й практики оцінювання та зважування доказів, і ви зобов'язані, згідно з вашою присягою, дотримуватись настанов закону, як я вам їх подаю» [2, с. 18].

Цей обов'язок судді інструктувати присяжних про оцінювання доказів так само, як і про застосування основних принципів кримінального права, реалізовується через те, що суддя повинен підвести підсумки щодо доказів, перед тим як присяжні вийдуть для прийняття рішення. Суддя також може висловлювати власні міркування щодо певних властивостей доказів. Але важливо зазначити, що присяжні мусять бути чітко спрямовані ігнорувати ці думки, якщо їхні власні висновки з ними різняться.

У судовій практиці застосовується така формула інформування присяжних: *«Обставини справи є виключною прерогативою присяжних; ви є єдиними суддями доказів. Виключно ви вирішуєте, які докази є важливими в цій справі. Ви ігноруйте будь-яку думку судді, будь-яку думку консультанта, якщо трапиться так, що погляди, висловлені суддею чи консультантом, не збігаються з вашою думкою»*.

Проблема визначення меж компетенції «суддя-присяжні» тривалий час викликала гостру дискусію в наукових

колах Австралії, чи може, і якщо так, то за яких обставин суддя вправі приймати рішення. Більшість дебатів стосувалася процесу прийняття виправдувальних вироків. Останні дослідження в Новому Пд. Уельсі засвідчили, що вони зустрічаються у близько 2% судів присяжних [3, с. 72]. Вони є безспірними, коли виносяться, унаслідок того, що обвинувачення закінчувало справу через недостатність доказів. Неоднозначною є ситуація, коли прокурор надає, на його думку, повністю обґрунтовану доказами справу, однак суддя вважає, що є підстави постановити виправдувальний вирок.

Судова практика свідчить, що суддя повинен направити присяжних на ухвалення виправдувального вироку, коли він вірить, що обвинувальний вирок буде «небезпечним і незадовільним». Рішення Високого суду Австралії 1990 р. задекларувало, що має бути спрямування присяжних до виправдувального вироку, якщо «є недоліки в доказах, які в разі найретельнішого оцінювання не дають змоги прийняти обвинувальний вирок» [3, с. 74].

Законодавство всіх штатів і територій, за винятком Австралійської столичної території, допускає винесення супермажоритарних вердиктів. Якщо до складу журі входять 12 присяжних засідателів, то вердикт може бути винесений не менше ніж 10–11 голосами присяжних. Присяжні, згідно із законами штатів і територій, повинні прагнути до винесення одноголосних вердиктів. Після закінчення встановленого періоду часу, зазвичай від 2 до 6 годин, вони вправі винести супермажоритарний вердикт. Однак це правило застосовується не до всіх складів злочинів. Усі штати й території, крім Північної території та Нового Південного Уельсу, не допускають такого роду вердиктів у ході розгляду кримінальних справ про вбивства [4, с. 23–24].

У Новій Зеландії громадяни беруть участь у здійсненні правосуддя як присяжні засідателі (jurors) у судах присяжних (jury courts), які вперше були запроваджені в 1841 р. На сьогодні суди присяжних функціонують при Високому суді (High Court) і в окружних судах (District Courts).

Усі кримінальні справи, які розглядаються в цих судах, можна поділити на три групи.

До першої групи належать кримінальні справи, які розглядаються виключно окружними судами, а саме: хабарництво, богохульство, скотоложство, грабїж без обтяжуючих обставин і підпал.

Друга група складається із кримінальних правопорушень, які умовно можна назвати злочинами середньої тяжкості. До них належать статеві злочини, викрадення дітей, умисні тілесні ушкодження і грабїж із обтяжуючими обставинами. Під час розгляду цієї категорії справ є альтернатива, який суд буде їх розглядати. Так, після передавання до суду суддя Високого суду визначатиме, у який суд ці злочини мають бути передані на розгляд з урахуванням доказів. Якщо суддя вирішить, що справа повинна розглядатись в окружному суді, вона передається туди. Суддя мусить розглянути такі питання:

- ступінь тяжкості висунутого обвинувачення;
- складність питань, які можуть виникнути в процесі;
- можливість якнайшвидшого закінчення розгляду справи;
- інтереси правосуддя загалом.

До третьої групи належать найтяжчі злочини, зокрема вбивства, державна зрада й інші злочини проти держави, злочини проти авторських прав, рабство, неумисні вбивства, убивство ненародженої дитини. Злочини цієї категорії розглядаються виключно у Високому суді [5, с. 40].

Присяжними засідателями можуть бути зареєстровані виборці (громадяни й не громадяни), які постійно проживають у межах відповідного судового округу, у віці від 20 до 65 років. Не можуть бути присяжними засідателями особи, засуджені коли-небудь до позбавлення волі на строк понад 3 роки або піддані превентивному ув'язненню, а також особи, котрі протягом 5 попередніх років були позбавлені волі на строк 3 місяці й більше або до яких було застосовано коригувальне навчання [4, с. 24].

У Новій Зеландії можна виокремити такі етапи відбору присяжних:

- забезпечення представництва всіх верств суспільства в суді присяжних;
- забезпечення представництва «маорі» (корінного населення Нової Зеландії) серед присяжних;
- звільнення осіб від участі в роботі присяжних;
- відбір потенційних присяжних;
- звільнення від виконання обов'язків присяжних, що вже раніше виконували такі обов'язки.

Присяжний індивідуально та присяжні повинні мати такі якості:

- присяжний повинен бути дієздатним у плані розумової та фізичної здатності, діяти як присяжний у судовому процесі;

– присяжні повинні бути незалежними від будь-яких обов'язків/зв'язків із системою правосуддя або управління державою. Основні методи випадкового відбору варто використовувати, так щоб відбір окремих присяжних знаходився поза контролем судових адміністрацій і, відповідно, держави;

– члени присяжних повинні бути неупередженими. Тим не менше в сучасному медіа-суспільстві існують практичні обмеження до вибору присяжних засідателів, які є абсолютно неупередженими в тому сенсі, що вони не володіють знаннями обставин справи;

– відбір присяжних, які включали б якомога більше верств суспільства, підвищують системи, і у зв'язку з цим важливо, щоб усі верстви суспільства мали можливість бути представленими на лаві присяжних. Різноманітність знань, інтересів та особистого досвіду серед членів присяжних підвищує колективну компетентність присяжних як осіб, котрі встановлюють і шукають факти, а також здатність доносити загальну думку для прийняття рішення у справі. У демократичному суспільстві легітимність системи присяжних лежить на всіх групах суспільства, що беруть участь у системі присяжних [5, с. 5].

Відбір присяжних засідателів проводиться на основі випадкової вибірки зі списків кандидатів, підготовлених за зверненням виборцями, котрі займаються підготовкою списків суду службовцям, котрі займаються підготовкою списків виборців. Із 1962 р. в списки в обов'язковому порядку включаються представники корінного народу – маорі. Відбір кандидатів зі списку, наданого суду, здійснює реєстратор суду. Громадяни викликаються як присяжні засідателі до суду на один тиждень. Цей термін може бути продовжений, якщо необхідно завершити розгляд розпочатої справи.

Колегія присяжних засідателів, що бере участь у розгляді кримінальних справ, формується у складі 12 присяжних засідателів. Ці 12 присяжних засідателів відбираються за жеребом із групи кандидатів у складі 30 осіб, викликаних суд. Під час формування складу колегії присяжних засідателів сторони мають право заявити по 4 немотивовані відводи кандидатам у присяжні засідателі. Якщо є два або більше обвинувачених, то сторони мають право заявити по

8 немотивованих відводів кандидатам у присяжні засідателі. У разі вибуття кого-небудь із присяжних засідателів у ході судового розгляду колегія присяжних засідателів за згоди суду й обох сторін може працювати в скороченому складі, але не менше ніж 10 присяжних засідателів, а її рішення буде вважатися рішенням колегії присяжних у повному складі.

Після приведення присяжних до присяги, але перед тим як розпочато слухання справи або особі висунуто обвинувачення, присяжні повинні видалитись для обрання голови колегії присяжних. Суд може продовжуватись із менше ніж 10 присяжними, лише якщо всі учасники процесу на це погодились, а суд, урахувавши інтереси правосуддя, вважає, що так варто вчинити [6].

Суд може розпустити колегію присяжних засідателів, якщо присяжні не винесуть вердикт після закінчення чотирьохгодинної наради. Вердикти в судах присяжних повинні виноситись одногосно. Однак Новозеландською законодавчою комісією (New Zealand Law Commission) прийнята рекомендація, згідно з якою суди можуть виносити мажоритарні вердикти після закінчення встановленого часу наради присяжних [4, с. 324–325].

Великою проблемою функціонування судів присяжних у Новій Зеландії є представництво народу маорі у складі судів присяжних. Маорі часто притягуються до кримінальної відповідальності як обвинувачених, проте суд присяжних чужий культурі корінного народу, у зв'язку з чим важко забезпечити представництво маорі в судах.

Маорі недостатньо представлені в присяжних. Проблеми виникають під час формування списку потенційних присяжних-маорі, шляхом виходу з цієї ситуації може бути доповнення виборчого списку із таких ресурсів, як досье маорійської громади та списки маорі в земельних судах [5, с. 7].

Висновки. Отже, підводячи підсумки дослідження, можна зробити висновок, що, незважаючи на тривалу історію функціонування суду присяжних в Австралії та Новій Зеландії, йому притаманні певні недоліки, пов'язані з організаційним забезпеченням діяльності. Водночас закріплення чітких процедур добору присяжних дає змогу сторонам кримінального процесу здійснити ефективний відбір членів суду присяжних, громадянам забезпечує право на участь у правосудді, а обвинуваченому – право на справедливий розгляд безстороннім судом.

Список використаної літератури:

1. Jury Trials in Western Australia. Law Reform Commission of Western Australia – Selection, Eligibility and Exemption of Jurors: Discussion Paper. – Perth, 2013. – 18 p.
2. Glissan L. The right direction: a case book of general jury directions in criminal trials / L. Glissan, S. Tilmouth. – Sydney : Butterworths, 1990. – 207 p.
3. Chesterman M. Criminal trial juries in Australia: from penal colonies to a federal democracy / M. Chesterman // Law and contemporary problems. – Vol. 62, 1999. – P. 69–102.
4. Руденко В.Н. Участие граждан в отправлении правосудия в современном мире / В.Н. Руденко. – Екатеринбург : УрО РАН, 2011. – 644 с.
5. Juries in criminal trials. Part one. – Wellington, 1998. – 131 p.
6. Juries Act 1981, reprint as at 1 July 2013 // Офіційний сайт парламенту Нової Зеландії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1981/0023/latest/DLM44099.html>.